SON DEVRİN DİN ÂLİMİ BEKİR TOPALOĞLU: HAYATI, HATIRÂTI VE KELÂM İLMİNE KATKISI

Emine ÖĞÜK*

Özet

Son devrin yetiştirdiği din âlimleri arasında oldukça önemli bir konuma sahip olan Bekir Topaloğlu, özellikle Mâtürîdî kelâmına yapmış olduğu katkılarla dünyada adından söz ettiren bir bilim insanı haline gelmiştir. O fikrî, itikâdî ve ilmî birikimiyle şekillenen akademik kimliğinin yanında yetiştirmiş olduğu talebeleri ve bıraktığı pek çok eseriyle tarihe ışık tutan güzel hizmetlerde bulunmuştur. Onu çeşitli yönlerden tanıtmayı hedefleyen bu makalede hayatı, bir kısım hatırâtı ve kelâm ilmine katkıları yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Bekir Topaloğlu, kelam ilmi, âlim, ilahiyat.

LAST AGE RELIGION SCHOLAR BEKIR TOPALOĞLU: HIS LIFE, MEMORIES AND CONTRIBUTION TO THEOLOGY (KALAM) SCIENCES

Abstract

Bekir Topaloğlu having a significant position among the religious scholars raised in the last period, especially made a name in the world , with contributions made by the writ to become a scientist Maturidite. He has intellectual, scientific know-how has formed the faith and academic credentials. It also sheds light on the history by the many works of that he taught his students and has been left in good service life. This article aims to introduce various aspects of it, is located in a part of contributing to the recollections and theological knowledge.

Key Words: Bekir Topaloğlu, kalam science, purchase, theology.

---

* Yrd. Doç. Dr., Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, emine.oguk@gop.edu.tr

Hayatı

Bekir Topaloğlu, nüfus kayıt bilgilerine göre 1936 yılında Trabzon Çaykara'da doğmuştur[1]. Aynı yerde ilköğrenimini ve dedesi Mehmet Hanefi Kutluoğlu'ndan hıfzını bitirdikten sonra tecvid okuyup tashih-i hurûf yapmış, Arapça ve dinî ilimler tahsil etmiştir. Topaloğlu hafızlığını dokuz on yaşlarında tamamladıktan sonra medrese eğitimine devam etmiş, bu süre içerisinde görevlisi bulunmayan çeşitli camilerde özellikle Ramazan ayında vaazlar vermiş, namaz kıldırmış ve imamlık mesleğinin gerektirdiği diğer görevleri yerine getirmiştir. Arapça ve dinî ilimler eğitimi devam ederken 1945'te köyündeki ilkokula üçüncü sınıftan başlamış ve bu tahsilini 1948 sonunda bitirmiştir.

Medrese eğitimi boyunca *Emsile, Binâ, Maksûd, Merah* ile başlayan ve *Avâmil, İzhar, Kâfiye, Molla Câmi, Maâni* ile devam eden bir eğitim sürecine dâhil olmuştur. Bu eserlerin ardından fıkıhtan *Halebî-i Sağîr, Merak'ıl-felâh, Mülteka ve Şerhi*, fıkıh usulünden *Mir'at, Şerhu'l-Mirkât*, tefsirden *Celâleyn, Kâdi Beydâvî*, hadisten *Râmûzu'l-ahâdîs,* kelamdan *Emâlî* ve *Şerh'ul-Akaid,* mantıktan *Îsâgûcî* ,ferâizden *Metnü's-Sirâciyye* okumuş ve 1949 senesinde köylerinin merkez camiinde düzenlenen merasimle İslâmî ilimlerden icazet almıştır.[2]

Topaloğlu hafızlığını ve yörenin medrese geleneğine göre İslâmî ilimler tahsilini tamamladıktan sonra 1950'de Trabzon'un merkez köylerinden Yeşilova'da yaz mevsiminde imamlığa başlamıştır. Bundan bir müddet sonra küçük dayısı M. Yahya Kutluoğlu'nun dedesinin emriyle İstanbul İmam Hatip Okulu'na kayıt yaptırdığını haber almasına rağmen, aldığı İslâmî ilimler eğitiminden dolayı böylesi bir okulda okumayı gereksiz bulmuş ve 1952 yazında kendi köyüne dönmüştür. Büyük dayısının telkinleri ve ardından emirlerine itirazı mümkün olmayan dedesinin bu husustaki kesin emri üzerine Topaloğlu, 1952 yılının sonunda görev yaptığı köydeki cemaatle helalleşerek İstanbul'un yolunu tutmuştur. Zaten o yıllarda İmam Hatip Okullarına kayıt yaptıran öğrencilerin epey bir kısmı daha evvel ya hafızlık yapmış ya da din eğitimi görmüştür. Sonraki yıllarda bu öğrencilerin çoğu Yüksek İslâm Enstitüsü'nü bitirerek Türkiye'nin dönüşümünde önemli görevler üstlenecektir.

---

[1] Bekir Topaloğlu hocanın kendi ifadesine göre bu tarih onun gerçek doğum tarihi değildir. Gerçek doğum tarihi 1932 olup nüfus kayıtlarına geçmesi yaklaşık 3 buçuk sene sonra gerçekleşmiştir.

[2] O dönemde eğitim-öğretimin zorlukları hakkında geniş bilgi için bkz. *Tanıkların Dilinden Cumhuriyet Döneminde Din Eğitimi ve Dini Hayat* (Edt. Mustafa Öcal) İstanbul: Ensar Neşriyat 2008.

Topaloğlu, İstanbul'a ulaştıktan sonra İmam Hatip Okulu'na giriş için müracaatta bulunmuş ve 1952 yılında İstanbul İmam-Hatip Okulu'na başlamıştır. Topaloğlu'nun bu esnadaki yaşı gerçekte 20 nüfus cüzdanına göreyse 16'dır. İmam-Hatip Okulu'nda Celaleddin Ökten, Mahir İz, Hasan Basri Çantay, Bekir Hâki Yener, Abdullah Güzelyazıcı, Abdurrahman Şeref Güzelyazıcı ile Ankara İlahiyat Fakültesinden mezun olan Mehmet Sofuoğlu gibi değerli hocalardan ders almıştır. Kültür derslerine gelen öğretmenler arasındaysa Nurettin Topçu, Mustafa Sabri Sözeri, Tahir Alangu gibi isimler olmuştur. Buradaki öğrenciliği sırasında Diyanet İşleri Başkanlığı merkezinde açılan vaizlik imtihanını kazanan Topaloğlu, İstanbul'un muhtelif camilerinde fahri vaizlik yapmıştır. Oldukça başarılı bir eğitim dönemi geçiren ve 1959 yılında İmam Hatip Okulu'nu birincilikle bitiren Topaloğlu, aynı yıl Fatih-Çarşamba'daki İmam Hatip Okulu binasında açılan Yüksek İslâm Enstitüsü'ne kayıt yaptırarak, enstitünün ilk öğrencilerinden olmuştur. 1959-1963 yılları arasında İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü'nde yükseköğrenimini devam ettirdiği sıralarda da imam-hatiplik görevinde bulunmuştur. Bekir Topaloğlu, enstitüde okurken Yüksek İslâm Enstitüsü Talebe Cemiyetini kurmuş ve birkaç yıl başkanlığını üstlenmiştir. Bu cemiyetin başkanı olarak 1962 Konya'da açılan Yüksek İslâm Enstitüsü'nün açılış törenine katılmış, törende İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü talebelerini temsilen yaptığı konuşması Konya'da çıkan *İslâm'ın İlk Emri Oku* dergisinin Aralık 1962 tarihli 21. sayısında yayımlanmıştır. Konuşmasının şu satırları dikkat çekidir:

"Konya'da İkinci Yüksek İslâm Enstitüsü'nün açılması memleketimiz ve bütün İslâm âlemi için pek mutlu bir hâdisedir. Bunu İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü öğrencileri olarak Türk milleti ile birlikte kutlar, bu irfan ocağından dinimiz, milletimiz ve bütün insanlık için faydalı elemanların yetişmesini dileriz."[3]

Bekir Topaloğlu, enstitüden birincilikle mezun olduktan sonra ilk mezunlar adına yaptığı konuşması da aynı derginin Ağustos 1963 tarihli 28. sayısında yayımlanmıştır.[4] Topaloğlu, Yüksek İslâm Enstitüsü'nü bitirdikten sonra İstanbul İmam Hatip Okulu'nun talebi üzerine Hayrettin Karaman, Tayyar Altıkulaç ve Ahmet Kahraman ile birlikte bu kuruma öğretmen olarak atanmıştır. 1966 yılında, Ankara'daki İlahiyat Fakültesinden İstanbul'a gelen Muhammed

---

[3] Topaloğlu, Bekir, "İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü Adına Merasime Katılan Bekir Topaloğlu'nun Konuşması", *İslâm'ın İlk Emri Oku,* Aralık 1962, II, sy. 21, s. 20.

[4] Topaloğlu, "Yüksek İslâm Enstitüsü'nden Birincilikle Mezun Olan Bekir Topaloğlu'nun Konuşması", *İslâm'ın İlk Emri Oku,* Ağustos 1963, III, sy. 28, s. 7.

Tancî'nin görev yaptığı Yüksek İslâm Enstitüsü kelâm dalında asistanlığa başlamıştır. İki yıl süren askerliğin ardından 1971'de asistanlık tezini bitirerek öğretim üyeliğine atanmıştır. Topaloğlu'nun 1982 yılında Yüksek İslâm Enstitülerinin İlahiyat Fakültesi haline dönüşmesi üzerine, 1983 yılında yaptığı asistanlık çalışması doktora tezine denk kabul edilerek doktor ünvanını almıştır. Aynı yıl yardımcı doçent, 1986 yılında kelam doçenti olan Topaloğlu, 1988 yılında kelam alanında boş kadro bulunmamasından ve hizmet süresinin fazlalığından dolayı İslâm felsefesi dalında profesör olmuş, 1993 yılındaysa kelam anabilim dalına geçerek 2003 yılında yaş haddinden emekli oluncaya kadar Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde çalışmalarına devam etmiştir. Bekir Topaloğlu emeklilikten sonra Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi'nde İnceleme Kurulu Başkanlığı, Kelam-Mezhepler Tarihi İlim Heyeti Başkanlığı ile telif ve redaksiyon görevlerini yürütmüştür.

Bekir Topaloğlu'nun ağırlıklı olarak kelâm sahasında kaleme aldığı pek çok yayınlanmış eseri, makaleleri ve tebliğleri vardır. Yayınlanmış eserleri arasında *İslâm Kelâmcıları ve Filozoflarına Göre Allah'ın Varlığı*, *el-Bidâye fî Usûli'd-din* (biyografi ve ilmi neşir), *Mâtüridiyye Akâidi* (el-Bidâye'nin Tercümesi), *Kelâm İlmi-Giriş, İnsan Kâinat ve Ötesi* (A.C.Morrison'dan tercüme), *İslâmda Kadın, Dinî Sohbetler, İslam Tarihinden Yapraklar, Nesillerin El Kitabı, Arapça Dilbilgisi*, I-IV (H. Karaman'la birlikte), *Arapça Okuma ve Eski Metinler Kitabı* (H. Karaman'la birlikte), *Arap Dili ve Edebiyatından Tercümeler* (H. Karaman'la birlikte), *Arapça -Türkçe Yeni Kamus* (H. Karaman'la birlikte), *Kelile ve Dimne: Metin-Tercüme* (H. Karaman'la birlikte), *Cumhuriyet Devrinde Yayınlanan Dinî Eserler Bibliyografyası, (*O. Öztürk'le birlikte), *Kitâbu't-Tevhid Tercümesi, Kitâbu't-Tevhid* tahkikli neşri (Muhammed Aruçi ile birlikte), *Tevilâtü'l-Kur'an* tahkikli neşri (Komisyonla birlikte) ve *Tevilâtü'l-Kur'an'ın ilk dört ciltlik tercümesi* (Komisyonla birlikte) gibi çalışmaları saymak mümkündür. Alanında yazılmış çeşitli ilmî neşirler, tercümeler, sözlük ve gramer çalışmaları, sohbet ve makale türünde kitaplardan oluşan bu önemli eserler yanında, Diyanet İslam Ansiklopedisi'nde yer alan esmâ-i hüsna maddelerinin bir çoğu ve "Din", "Kıyamet" ve "Mezhep" gibi alanlar başta olmak üzere pek çok ansiklopedi maddesinin yazılmasında ve sayısız maddenin redaksiyonunda görev almış[5], çeşitli dergilerde pek çok makale yayınlamış[6] ve şu

[5] İslâm Ansiklopedisi'nin ilgili sayfasından yapılan taramada Bekir Topaloğlu tarafından telif edilen toplam 168 madde kaydına rastlanmıştır (bkz. www.islamansiklopedisi.info/ayrinti.php).

[6] Bekir Topaloğlu'nun genellikle Nesil Dergisinde yayınlandığı görülen fikrî yönü ağırlıklı makaleleri arasında şunları saymak mümkündür: "İslam'da Mezheplere Ayrılmanın Hükmü", *Nesil*

anda Türkiye'nin çeşitli fakültelerinde görev yapan pek çok akademisyenin yüksek lisans ve doktora tezlerini yönetmiştir.[7]

Bekir Topaloğlu, *Te'vilât Tercümesi* ile ilgili çalışmalarını yürütmeye devam ettiği bir sırada geçirdiği beyin kanamasının ardından Medeniyet Üniversitesi Hastanesi'nde tedavi altına alınmış, yaklaşık 2 hafta yoğun bakımda tedavi gördükten sonra 10 Mart 2016 günü sabaha yakın saatlerde hayatını kaybetmiştir. Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Camisi'nde düzenlenen cenaze törenine Diyanet İşleri Başkanı Mehmet Görmez, eski Diyanet İşleri Başkanı Tayyar Altıkulaç ve Hayrettin Karaman ve Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın kızı Esra Albayrak'ın da aralarında bulunduğu çok sayıda kişi katılmış, İslamî ilimler alanında yaptığı çalışmalarla ve özellikle de Mâtürîdî itikadı üzerine yazdığı eserleriyle bütün dünyada tanınan ve binlerce öğrenci yetiştiren Prof. Dr. Bekir Topaloğlu son yolculuğuna buradan uğurlanmıştır.

Kıymet Atfettiği Bazı Başlıklarla İlgili Hatırâtı

Bekir Topaloğlu hem bir akademisyen, hem halkın duygu ve düşünceleriyle yoğrulmuş çok yönlü bir gönül insanıdır. Bu nedenle kendisini tek bir açıdan ele alıp değerlendirmek veya sadece belli kavramlarla sınırlandırmak isabetli değildir. Onun ziyadesiyle önem atfettiği konular arasında elbette ilim konusu ve özellikle de kelâm ilmi öne çıkmış, Topaloğlu pek çok çalışmasını ve

---

Dergisi, Ekim 1976, cilt 1 sy.1; "Tenkidin Fayda ve Zararları", *Nesil Dergisi,* Aralık 1976, cilt 1, sy. 3; "Hizmet Nesli", *Nesil Dergisi,* Ocak 1977, cilt I, sy. 4; "Ehl-i sünnet", *Nesil Dergisi,* Mart 1977, cilt 1 sy. 6; "Selefiyye", Nesil Dergisi, Nisan 1977, cilt 1, sy. 7; "Ehl-i Sünnetin Üstünlüğü", *Nesil Dergisi,* Mayıs 1977, cilt 1, sy. 8; "Örnek İnsan Olmak", *Nesil Dergisi,* Haziran 1977, cilt 1, sy. 9; "Alimler ve Zalimler", *Nesil Dergisi*, Ağustos 1977, cilt 1, sy.11; "İç Mücadele", *Nesil Dergisi*, Kasım 1977, cilt 2, sy. 2; "İrşad Hizmeti", *Nesil Dergisi,* Aralık 1977, cilt 2, sy.3; "Huzura Koşanlar ve Huzurdan Kaçanlar", *Nesil Dergisi,* Nisan 1978, cilt 2, sy. 7; "Güneş Batarken", *Nesil Dergisi,* Mayıs 1978, cilt 2, sy. 8; "MaturidiyyeAkaidi'ne Dair Eserler", *Nesil Dergisi,* Aralık 1978, sy.3; "Âkif'te Ümit", *Nesil Dergisi,* Ocak 1979, sy. 4; "Gençlik ve Sevgi", *Diyanet Gazetesi* (Gençlik Özel Sayısı) Haziran/ Temmuz 1985; "Allah'ın Varlığı", *Diyanet Dergisi,* Ocak-Şubat-Mart 1985, XXI, sy. 1 ; "İslam ve Kadın Hakları", *Bizim Aile,* 18, Temmuz 1991.

[7] Bekir Topaloğlu'nun yetişmesine katkı sağladığı öğrencileri arasında Muhittin Bahçeci, Necip Taylan, Saim Kılavuz, M. Saim Yeprem, Osman Karadeniz, Yusuf Şevki Yavuz, Adil Bebek, İlyas Çelebi, Zeki Sarıtoprak, Ali Ataç, Mustafa Sinanoğlu, Cağfer Karadaş, Mustafa Can, Mustafa Akçay, Ahmet İshak Demir, Hülya Alper, Hatice Kelpetin (Arpaguş), İbrahim Pehlivan, Zeki Sarıtoprak, İsmet Uçma, Mehmet Bulut, Bekir Yiğit, Remzi Tuncer, M. S.Özervarlı, Habip Terzioğlu, M. Cüneyd Gökçe, Abdullah Köse, Mehmet Gündoğdu, Mehmet Toprak, M.Emin Kılıç, Ahmet Vanlıoğlu, Hülya Çakıl (Terzioğlu), Fatma Candan Günaydın, Emine Yarımbaş (Öğük) gibi isimleri saymak mümkündür.

bunların ürüne dönüşmüş şekli olan eserlerini bu alana hasretmiştir. Ancak bu konuya geçmeden önce, hayatında kıymet atfettiği bazı başlıkları incelemek onun farklı yönlerden tanınmasına katkı sağlayacaktır. Bu başlıklar arasında Kur'an ve Hz. Peygamber sevgisini, insan ve toplum muhabbetini ve ilim sevdasını özellikle zikretmek gerekir. Bunların her birini ayrı ayrı ele alıp inceleme imkânı mevcuttur.

1. Kur'an-ı Kerîm

Sabahın erken saatlerinde Kur'an okuyarak mesaiye başlaması, öğrencilerine her gün Kur'an okumayı önermesi, içinde Kur'an'ın olmadığı bir günün bereketten nasibinin olmayacağını ifade etmesi, boş vakitlerinde ve arabasında sürekli onu dinlemesi, Kur'an'la olan bağını gösteren işaretlerden bir kaçıdır. Kur'an'ı, her seferinde ayrı bir konu başlığını takip ederek okumayı tavsiye etmesi ve kendisinin bu şekilde okumalarla elde ettiği "Kur'an'dan Konular" adını verdiği pek çok fiş oluşturması ve bu fişlerini yerleştirdiği küçük dolabını öğrencilerinin ve diğer akademisyenlerin istifadesine sunması Kur'an'la olan ilişkisinin sağlamlığını gösteren önemli bulgulardır.

Bekir Topaloğlu, Kur'an'ı sadece lafzen okuma yanlısı olmamış, onu salim bir zihin ve saf bir gönülle *"Bu Kitap bana ne diyor? Rabbim benden ne istiyor? Bana hangi hakikatlerin kapısını aralıyor?"* sorularını sorarak okumak gerektiğinin altını çizmiştir. O yıllar içinde yüzlerce defa bu niyetle hatmettiği Kur'an'da yer alan mesajlar için *"Her okuduğumda bana yeni ufuklar açmakta, sanki Kur'an benimle konuşmakta ve her seferinde sanki ilk defa okuyormuşum gibi daha önce farkedemediğim bazı idrakleri dikkatime sunmaktadır. Kur'an okudukça adeta oradaki temsilleri, verilen örnekleri yaşadığım hayatın içinde bulmaktayım. Şu örnek nasıl da gördüğüm şu hakikatle birebir örtüşüyor, şu ayette bahsedilen şahıs nasıl da tanıdığım filanca kişiyle birebir aynı" diyorum ve Kur'an'daki âyetlerin adeta benimle konuştuğuna şahitlik ediyorum"* demiştir.[8]

---

[8] Bu sözler, çeşitli ortamlarda zaman zaman dile getirdiği ifadeleridir. Bu sözlerin benzerlerine eserlerinde de rastlamak mümkündür. Meselâ *Kelâm Araştırmaları Üzerine Düşünceler"* başlıklı eserinde Kur'an'ın insanın gönlüne nasıl nüfuz ettiğine ilişkin şu ifadeler yer almaktadır: "*Kelâm alanında yapılacak olan çalışmalarda inanç temellerinin mutlaka Kur'an'a dayandırılması ve Kur'an üslûbunun kullanılmasının gereğini vurgulamak gerekir. Çünkü Kur'an iman konularını beyan ettikten sonra, dinî gerçekleri insana kabul ettirmek için aklî istidlalleriyle onun zihnine, çeşitli irşad ve telkin yöntemleriyle de gönlüne hitap etmekte, güzel üslûbu ve mistik derinliğiyle kişiyi etkilemektedir. Bilindiği üzere Kur'an'da kişinin selim fıtratına, akıl ve mantığına hitap edildiği gibi, ibret alması ve insanların deneyimlerinden yararlanması için, geçmiş peygamberlerin mücadelelerine de sıkça temas edilir. Ayrıca dünya hayatının kısa ve geçici olduğu, asıl hayatın âhirette yaşanacağı vurgulanır; âhiretteki sonsuz mutluluğun yanısıra tasavvur*

Bekir Topaloğlu'nun Kur'an'la yoğrulmuş olan ömründe bu yüce hakikatle olan bağını ve âyetlerin derinliğine olan nüfuzunu şu sözlerinden çıkarmak mümkündür: "*Kur'an sûre ve âyetlerinin sıralanışı açısından konularına göre tertip edilmiş değildir. Bazılarının bunun hikmetini anlamakta güçlük çekmesi mümkündür. Kanaatimce konuya insan psikolojisi açısından bakmak suretiyle açıklık getirmek mümkündür. İnsan hayatının fizik, fizyolojik ve psikolojik olgular çizgisinde seyrettiği bilinmektedir. Kişi bir günlük hayatını herhangi bir düzene girmeyen maddî ve manevî olguların karışımı halinde yaşar, toplum da bu genel çizgiyi takip eder… Kur'an'ın sûre ve âyetleri de genelde insan hayatıyla bu yönden paralellik gösterir… Kur'an âyetlerini konularına göre sıralayıp sabitleştirmek ilim adamı ve sanatçının elindeki malzemeyi tek konuya, tek şekle ve tek alternatife bağlayıp hareketsiz hale getirmek gibi isabetsiz bir davranış manzarası arz eder".*[9]

Bekir Topaloğlu'nun Kur'an sevgisinin tezahürü olan eserlerinden biri de "***Kur'an'da Evrensel Mesajlar***"[10] başlığını taşıyan çalışmasıdır. Bu kitapçık on altı farklı konuda Kur'an-ı Kerim'den alınan 242 âyet veya âyet gurubunun tercümesinden ibarettir. Konular izah edilirken bazen yer verilen bir âyetin sadece ana mesajı içeren ve konuyu ilgilendiren kısmı alınırken, bazen de konuyu tamamlamak üzere birbiriyle bütünlük arz eden birkaç ayet peş peşe sıralanır. Bu eserin amacı, Kur'an'da çok miktarda bulunan özdeyiş niteliğindeki ilahî beyanlardan örnekler vermektir. Bu beyanlar ifade güzelliği ve mâna derinliğinin yanı sıra etkileyici, müjdeleyici, uyarıcı, yerine göre sorgulayıcı ve okuyucuyu göreve çağrıcı özelliklere de sahiptir. Bir cep kitabı niteliğindeki bu eser hem hacim

---

edilemeyecek derecede korkunç bir azap da tasvir edilir. Yine Kur'an'da yaratanla yaratılan arasında aslında sevgiye dayalı bir ilişkiye yer verilir. Kulun Allah'a yönelen sevgisi tâzime yükselirken yaratanın kula yönelik sevgisi merhamete bürünür. İlahî rahmet sadece insana değil, bütün yaratıklara şamildir. Allah ruhundan üfleyip yeryüzüne gönderdiği ve melekleriyle koruduğu insanla, onun mümin olanıyla yani kendisini seveniyle ebedî âlemde bizzat görüşecek ve konuşacaktır. Kur'an'da Allah-insan iletişimi yüce varlıktan rahmân, rahîm, vehhâb, rezzâk, gafur, şekûr gibi defalarca tekrarlanan esmâ-i hüsnâ ve sıfat kavramlarıyla kula açılırken; kuldan hamd, senâ ve dualarla Allah'a yücelmektedir. Resûlüllah'ın hadis mecmualarında yer alan duaları da önemli iletişim örnekleridir. Burada pek azına değinilen bu zihnî, kalbî, sırrî öğelerin Kur'an'da dile getirilişi lafız güzelliği, mâna derinliği, ses uyumu, seci ve cümle örgüsü açısından son derece etkileyicidir, yeter ki okuyucu Arap dili ve edebiyatı ile insan psikolojisine biraz vâkıf olsun ve kendisini ilâhî kelâma muhatap görsün. İşte Kur'an'daki bu unsurlardan birinin eksik olması halinde kelâm çalışmalarında sunulacak metin veya kullanılacak söylem ya sadece felsefî bir karakter taşır veya etkileyici gücü bulunmayan bir cedel hüviyetine bürünür. (bkz. Topaloğlu, Bekir, *Kelâm Araştırmaları Üzerine Düşünceler*, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları 2004, s. 22-23).

[9] Topaloğlu, *Kelâm Araştırmaları Üzerine Düşünceler*, s. 23-24.

[10] Topaloğlu, *Kur'an'da Evrensel Mesajlar*, İstanbul: Ensar Neşriyat 2006.

hem de muhteva olarak okuyucunun yanında gezdirerek her zaman müracaat edebileceği bir kaynak eser olma özelliği de arz etmektedir.

2. Hz. Peygamber

Bekir Topaloğlu'nun Kur'an sevgisi onu bu Yüce Kitab'ın insanlığa intikalinde ve hayata tatbik biçiminin öğretilmesinde büyük emeklere sahip olan Resûlüllah sevgisini de beraberinde getirmiştir. Hz. Peygamber'in sünnetini vasfederken Kur'an ile olan bağını şöyle dile getirmiştir: *"Hz. Peygamber'in beyan, davranış ve uygulamaları, ilahî kelâmın en yetkili insan tarafından anlaşılıp hayata tatbik edilmesidir."*[11]Hz. Peygamber'in ismi anıldığında ses tonunun değişmesi ve zaman zaman gözlerinin yaşarması, bu anına şahitlik eden pek çok kişinin tecrübe ettiği bir durumdur. Onun Hz. Peygamber sevgisi eserlere de dönüşmüş, ***"İslam Tarihinden Yapraklar"***[12] başlığını taşıyan kitap, Hz. Peygamber'i gönüllere taşımak amacıyla onun tarafından kaleme alınmıştır. Bu eserinde Hz. Peygamber'in saadet çağında, onun yüksek şahsiyeti etrafında ve seçkin arkadaşları (ashâb-ı kiram) arasında yaşanan örnek hadiselerden birkaç tanesini güvenilir hadis, siyer ve tarih kaynaklarından süzerek otuz makale şeklinde bir araya getirmiştir. Okuyucuya özellikle de genç nesle Peygamber sevgisi ve muhabbetini kazandırmak amacıyla kaleme aldığı bu eser Nesil Yayınları'ndan çıkmış ve o günden bu güne yüzlerce okuyucuyla buluşarak pek çok okurun yüreğine sevgi tohumları ekmiştir.[13]

Topaloğlu'nun Hz. Peygamber sevgisi, kendisini onunla ilgili rivayetlerin hepsini topyekün kabul edip bunların tamamını Hz. Peygamber'e nispet etme hatasına sürüklememiştir onu. O Hz. Peygamber'e ait olan rivayetlerin değerinin ancak ona ait olmadığı halde aitmiş gibi nispet edilen uydurma rivayetlerden arındırılmasıyla çok daha kıymetli hale geleceği inancını taşımakta ve şöyle demektedir: "*Genelde peygamberlerin ve özellikle de Resûl-i Ekrem'in nebîlik sıfatları,*

---

[11] Topaloğlu, *Kelâm Araştırmaları Üzerine Düşünceler*, s. 24.

[12] Topaloğlu, *İslâm Tarihinden Yapraklar,* İstanbul: Ensar Neşriyat 2010.

[13] Bekir Topaloğlu *Diyanet İslam Ansiklopedisi'*nin "Muhammed" maddesi içinde telif ettiği "Dindeki Yeri" konulu bölümde Hz. Peygamber'in İslam dini içindeki yüce kıymet ve değerini gösteren pek çok aktarıma yer vermiş ve bu bölümü şu sözleriyle tamamlamıştır: "*Hz. Muhammed'in şahsiyetini doğru olarak bilip tanımak ve iman ve gönül hayatını ona göre düzenlemek her Müslümanın önemli görevlerinden biridir. Hz. Muhammed aleyhisselâmın Kur'an ve sünnet ile sahih siyer kitaplarında yer alan gerçek şahsiyeti taklid edilip uyulması mümkün olan en güzel örnektir.* (bkz. Topaloğlu, "Muhammed" (Dindeki Yeri), *DİA* 2005, XXX, s. 441). (Bu madde 19 bölümden müteşekkil olup beşinci bölümü Bekir Topaloğlu tarafından kaleme alınmıştır).

gerçek hayatı ve şahsiyeti hakkında literatürde, ayrıca bazı tasavvuf eserleriyle halk inançlarında yer alan nakil, yorum ve telakkiler cerh ve ta'dil, İslâm'ın temel ilkeleri, tabiatta ve sosyal hayatta carî olan sünnetullah ve sağlam kaynakların verileri çerçevesinde incelenip gayri sahih ve gayri vaki anlayışlar ayıklanmalıdır. Hiçbir özel telakki veya menkıbe naslardan, sağlam kaynaklardan ve uygulamadaki gerçeklerden daha değerli, daha kalıcı ve daha etkili addedilemez."[14] Yine Topaloğlu, Peygamber sevgisinin onun dindeki konumuyla orantılı ve aşırılıklardan uzak bir seyir takip etmesi gerektiğine inanmış ve bu düşüncesini zaman zaman dile getirmiştir.[15]

3. İnsan ve Toplum

Bekir Topaloğlu kâinattaki bütün yaratıkları ve onlar arasında öne çıkan insanı, cinsiyet ayrımına tabi tutmadan sevmiş, insana yapılan yatırımın topluma yatırım olduğunun bilinci içinde, insan ve toplum sevgisinin Allah sevgisinin tamamlayıcı bir unsuru olduğuna inanmıştır. Şu sözleri bu konuya olan hassasiyetini göstermektedir. "*Bir kişi Müslüman bir çevrede doğup büyüse, Müslüman adını taşısa, hatta dürüst davranışlar sergilese bile, duygu ve düşünce hayatındaki yöneliş ve tercihleri dinden yana olmayan, kötülüğü terk edişinde gazab-ı ilahiyyeye, iyiliği işleyişinde Allah rızasına pay ayırmayan, hayatı bıyunca kalbi din için, başka bir deyişle Allah, Resûlü ve Müslüman toplum için ürpermeyen bir insanı gerçek mânada mümin kabul etmek mümkün değildir.*[16]

Topaloğlu öğrencilerinin sadece hocası olmakla kalmamış, aynı zamanda onları sahiplenmiştir. Bu rolü öylesine benimsemiştir ki, öğrencilerine elinde bulunan çeşitli kaynak eserlerden hediye etmiş, onların maddî ve manevî ihtiyaçlarına çözüm aramış, her türlü dertleriyle dertlenmiş, onlara katkı sağlayacağına inandığı hiçbir işten kaçınmamıştır. Yazdığı eserlerin muhtelif kademelerdeki öğretmen, öğrenci ve araştırıcılar yanında ayrıca mevzu' ile alâkalanan müslümanlara faydalı olması niyazında bulunarak gücünün yettiği ölçüde hayır ve salâha ulaşma isteğini beyan etmiştir.[17] Dolayısıyla onun sadece

---

[14] Topaloğlu, *Kelâm Araştırmaları Üzerine Düşünceler*, s. 34.

[15] Topaloğlu bu çerçevede Peygamber sevgisinin onun gerçek hayatı, şahsiyeti ve dindeki konumuyla paralel olması gerektiğini ifade etme gereği duymuştur. (bkz. Topaloğlu, "Muhammed" (Dindeki Yeri), XXX, s. 441).

[16] Topaloğlu, *Kelâm Araştırmaları Üzerine Düşünceler*, s. 9.

[17] Nureddin es-Sâbûnî, *Mâtürîdiyye Akaidi* (nşr ve tercüme: Bekir Topaloğlu), Ankara: Diyanet İşleri Başkalığı Yayınları 1995, (Önsöz) s. 12.

"hocalık"tan ibaret tek bir rolle yetinmediği, büyük bir kelam ailesinin manevî babalık rolünü üstlendiği görülmektedir.

Onun insana verdiği değeri bazı eserlerinden de anlamak mümkündür. İlk baskısı 1965 tarihinde yapılan ***"İslam'da Kadın"***[18] başlıklı kitabı "İslâm'ın kadını telakki tarzını ve ona tanıdığı hakları derli toplu ve objektif şekilde Türkçe olarak ortaya koyan bir eserdir. Kadın konusu Bekir Topaloğlu'nun özel önem atfettiği meselelerin başında gelir. Ona göre toplumda ve iş hayatında kadınlar aktif olarak rol almalı, sosyal hayatta da etkin konumlarını devam ettirmelidirler. Toplumun yarısını oluşturan bu kesim maalesef yıllar boyunca sosyal hayatın dışına itilmiştir. Ona göre kadının toplumsal hayatın dışına atılarak yok sayılması ve sahip oldukları haklardan mahrum bırakılması İslam'ın özüyle bağdaşır bir durum değildir. Derslerinden birinde İslam Enstitüsü'nün ilk kurulduğu yıllarda kız öğrencilerinin bulunmadığını, daha sonraki yıllarda kız öğrencilerin kademeli olarak belli kotalar dahilinde fakülteye alındığını, onların ilk dönemlerde fakülte eğitiminden mahrum bırakılmış olmasının büyük bir hata olduğunu sonraki zamanlarda kendisinin bizzat farkettiğini ve daha sonra kız öğrencilerin okumasının önemini dile getirdiğini ve onların eğitiminin önünü açtığını ifade etmiş, kendisi bölüm başkanlığı yaptığı sıralarda kız öğrencilerin eğitimine özel bir önem vermiştir. Onun bu hassasiyetinin öğretim üyeliği esnasında anabilim dalına akademisyen alırken ve yüksek lisans ve doktora programlarına öğrenci seçerken de görüldüğüne şahitlik eden hocalardan biri olan İlyas Çelebi, bu tespitini bir makalesinde şöyle dile getirmiştir:

"O, toplumun temel taşlarından birini oluşturmaları, çocukların ve dolayısıyla nesillerin yetişmesinde çok önemli bir konum işgal etmeleri sebebiyle kadınların eğitimine özel bir önem atfetmektedir, din ve toplumda kadınların aktif rol almaları, ailede olduğu gibi sosyal hayatta da etkin olmaları taraftarıdır"[19]

---

[18] Topaloğlu, *İslâm'da Kadın*, İstanbul: Rağbet Yayınları 2001, s. 13.

[19]Çelebi, İlyas, "Bekir Topaloğlu: Kur'an ve Kelam Araştırmalarına Adanmış Bir Ömür", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 27, 2004/2, s. 7. Bekir Topaloğlu'nun *İslam'da Kadın* başlığını taşıyan eserinde her ne kadar kadının çalışmasının aslî vazifelerini yapmaya engel teşkil edeceği için bunun kendisinden beklenemeyeceği yönünde çeşitli yorumlar bulunsa da (bkz. *a.g.e*, s. 256-262), 1960'lı yıllarda kaleme aldığı bu eserin 2001 tarihli baskısının "Yeni Baskı İçin" hazırlamış olduğu Önsöz'de *"Kadının aile içinde ve toplum hayatındaki konumunu içeren nasların yorumunda, ortaya çıkan problemlerin çözümünde içinde bulunan dönemin ve coğrafyanın az çok etkili olduğu kabul edilmelidir"* şeklinde bir şerh düşme gereği duymuş (bkz. *a.g.e.*,s. 11), bu izahı destekler şekilde daha sonraki dönemlerde yapmış olduğu konuşmalarında kadının eğitimi ve kazanımlarını sosyal hayata yansıtmasının önemi üzerinde durmuş, öğrencilerini de bu yönde teşvik etmiştir.

Topaloğlu sadece öğrencilerine değil, bütün insanlara kucak açmış, her birinin derdiyle dertlenmeyi kendisine vazife edinmiştir. İSAM'da uzun yıllar bulunduğu odasında ziyaretine gelenler arasında toplumun her kesiminden insanların olması, her birine ayrı ayrı vakit ayırıp onları dinlemesi, ihtiyaçlarını imkân nispetinde karşılamaya çalışması bunun açık göstergesidir. Mesela bir seferinde, 2005'li yıllarda, *Te'vilât*'ın neşriyle meşguldü ve çok yoğun bir çalışma temposu içindeydi. Bunu hem kendisi dillendiriyor, hem de mesaisinden belli oluyordu. Bu sıralarda başka bir fakülteden tanımadığı bir doktora öğrencisi tamamladığı doktora tezini okuyup incelemesi ve gerekli düzenlemeleri yapması için posta yoluyla hocaya göndermişti. Kendisine gelen dosyayı açtı ve söz konusu tez çalışmasına ne yapacağına ilişkin şu değerlendirmede bulundu:

-"Efendim! Aslında şu sıralar hiç vaktim yok. Bugünlerde çok yoğunum ve bu çalışma en yoğun olduğum zamanlardan birine tevafuk etti. Bunu bana gönderen öğrenciyi de tanımıyorum. Kimdir, kimin efendisidir bilmiyorum. Beni daha önce telefonla arayıp bana bu hususta bilgi vermemişti. Bu teze ben de sizinle beraber tanıklık ettim. Gönderinin içindeki notta eseri okumamı rica etmiş. Bu noktada bildiğim ve yapmam gereken şey şudur: Bunu bana gönderen öğrenci, benim bu çalışmayı okuyacağıma dair bir ümit taşımış. Ben bu ümidi yabana atamam, yok sayamam. Dolayısıyla her gece 6 saat uyku uyuyorsam, bundan sonra bu çalışmayı okumayı bitirinceye kadar her gece yarım saat eksik uyuyarak 5 buçuk saatle iktifa eder, kazandığım yarım saati bu eseri okumaya ayırarak yaklaşık 15 gün içinde tez çalışmasını değerlendirmeyi tamamlayabilirim diye düşündüm. İnşallah 15 günlük süre bu öğrenci için geç olmayacaktır". Hoca olmanın nasıl bir fedakârlığı gerektirdiğini, bu emaneti taşıyan kişilerin gerçekte nasıl bir sorumluluğun altına girdiklerini ve talip oldukları görevin ağırlığını bu diyalogdan çıkarmak mümkündür.

İslam Hukuku Profesörü Hayrettin Karaman'ın 55 yıllık arkadaşı Topaloğlu'nun vefatının hemen ardından onun hakkında söylemiş olduğu şu sözler de onun ilmindeki derinliğinin, dindeki samimiyetinin ve insan ilişkilerinde güzel ahlâk sahibi olmasının boyutlarını göstermesi bakımından kayda değerdir: *"Hakkıyla alim ve hayatını güzel dine hizmete adamış güzel ahlâk sahibi merhametli, yardımsever hasılı İslam'ın erdem saydığı güzelliklerin çoğuna sahip, Allah'ın güzel bir kuluydu"*.[20]

---

[20] Hayrettin Karaman'a ait olan bu ifadeler, Bekir Topaloğlu'nun vefatının hemen ardından yapmış olduğu bir konuşmasından alıntılanmıştır. Bu konuşma metnine şu sitelerdeki kayıtlardan ulaşmak mümkündür:

Bekir Topaloğlu'nun uzun bir zaman içinde, oldukça kalabalık insan kitleleriyle karşılaşarak edindiği tecrübeler neticesinde insanlığın en çok muhtaç olduğunu düşündüğü "samimiyet" ekseninde dinin doğru şekilde anlaşılıp yaşanmasına katkı sunmayı amaçlayan samimi sohbetlerden oluşan ve Ensar Neşriyat tarafından basılarak ilim camiasına kazandırılan ***Dini Sohbetler*** adını taşıyan eseri,[21] olduğu gibi görünmek veya göründüğü gibi olmak cesaretini gösteremeyen, daha doğrusu bu konuda ciddiyetle düşünmeyen, belki de günlük meşgaleler yüzünden bu en önemli sorumluluğu idrak etmeye vakit bulamayan kimseleri, içinde oldukları dar boğaz konusunda bilinçlendirmek suretiyle buradan kurtulmaları için reçeteler sunan bir çalışmadır. Eser, insanın içine dönüp kendini keşfetmesi, kendi ayıp ve kusurlarını görüp telafi etmesine ışık tutması açısından toplumun her kesiminden insanın faydalanabileceği bir dil ve üslup özelliğine sahiptir. Kısaca bu kitap öze doğru yapılması gereken bu hicreti konu edinmiştir.

Bekir Topaloğlu'nun toplumda öne çıkan fikir ve düşüncelere karşı duyarlılığını gösteren çalışmalarından biri de "***İslam Tasavvufu Üzerine***[22]**"** başlıklı kitabıdır.[23] Bu eserin muhtevası İbn Haldûn'un *Şifâ'ü's-sâ'illi-tehzîbi'l-mesâ'il* adlı eserine Muhammed Tancî tarafından yazılan mukaddimeden alınmıştır. Muhammed Tancî tasavvuf disiplinine genel bakış yapan *Şifâü's-sâ'il*'i neşre hazırlarken eserin baş tarafına 100 sayfalık bir mukaddime yazmış, bunun kırk sayfaya yakın bölümünü İslâm'da tasavvuf hareketinin ortaya çıkışı ve gelişmesine ayırmıştır (s. L-LXXXVII). İlmî bir anlayış ve üslûp içinde kaleme alınan bu bölümün Arapça aslı ile Türkçe tercümesinin bir arada yayınlanmasından oluşan yukarıdaki eserin hem ilgilenen okuyuculara, hem de ilâhiyat alanında lisansüstü çalışma yapan öğrencilere faydalı olacağı düşünülmüş, bu sebeple de tercümede metne sadakatin gözetilmesi yanında okuyucu tarafından kolayca anlaşılması için mümkün olduğu kadar Türkçe söyleyişe de özen gösterilmeye çalışılmıştır.

---

1. **http://www.haber10.com/guncel/bekir_topaloglu_hayatini_kaybetti-620437(11.10.2016).**
2. **http://www.songundem.com/haber/19365500** (10.03.2016).

[21]Topaloğlu, *Dinî Sohbetler,* İstanbul: Ensar Neşriyat 1970.

[22] *Şifâ'ü's-sâ'il* ilâhî feyze, ilham ve mârifete ulaşmak için kitap okuma veya bir şeyhe bağlanma yöntemlerinden hangisinin tercih edilmesinin gerektiğine dair bir soruya verilen cevabı içermektedir. Eserde ayrıca İslâm dünyasındaki tasavvuf hareketlerine bakışlar yapılmaktadır (İstanbul 1958). *Şifâ'ü's-sâ'il*'i Süleyman Uludağ "*Tasavvufun Mahiyeti*" adıyla Türkçe'ye çevirmiştir (İstanbul 1977).

[23] Topaloğlu, *İslâm Tasavvufu Üzerine,* İstanbul: Damla Yayınevi 2002.

Bekir Topaloğlu yol ve mesai arkadaşlığı yaptığı ve birlikte pek çok projeye imza attığı Hayrettin Karaman'ın çok yakın ve samimi bir dostu olmuştur. Onunla ortak olarak yazdıkları eserler arasında Arap diline dair kitap ve sözlük çalışmaları da yer alır. Bunlardan biri "***Arapça Okuma ve Eski Metinler Kitabı***"[24] başlığını taşır**.** Ensar Neşriyat tarafından yayınlanmış olan bu kitapta en kolay cümlelerden başlayıp okuyucu seviyesini takip eden Arapça metinler yer almaktadır. Arap dilinin öğrenilmesine katkı sağladığı gibi içinde özenle seçildiği belli olan mesaj yüklü metinlerle fikir ve gönül dünyasını imar eden metinler ilk sayfalarda harekeli yazılmış, ancak ilerleyen bölümlerde harekeleme tedricen azaltılarak seçilmiş metinler kısmında tamamen kaldırılmıştır. Eski ve yeni metinler seçilirken imam- hatip okullarının ders müfredatı göz önüne alınmış, en çekici ve faydalı parçaların seçilmesine gayret edilmiştir. Edebî metinler kısmında da aynı yol takip edilmiştir. Parçaların çözümü için evvelce kitabın sonunda yer almış olan lügatçe genişletilmiş ve her parçanın kelimeleri o parçanın altına konulmuştur.

Bekir Topaloğlu'nun Hayrettin Karaman'la müşterek olarak hazırladıkları bir diğer çalışması *Arapça - Türkçe Yeni Kamus*[25] adını taşımaktadır. Bu kamus 20.000 civarından kelime ihtiva eden orta büyüklükte bir lügattır. Kamusu hazırlarken başta *el-Mu'cem'ul-Vasit* olmak üzere belli başlı lügatlardan istifade edilmiştir. Bekir Topaloğlu, çeşitli konularda yapmış olduğu eser tercümeleriyle de toplumun fikriyatına katkı sunmuştur. Bunlardan biri Ensar Neşriyat tarafından yayınlanan "*İnsan, Kâinat ve Ötesi*" başlıklı insan ve kâinat üzerine bazı düşünceleri pozitif bilim açısından içeren bir eserdir.

Bir diğer tercüme denemesi ise Hayrettin Karaman'la ortaklaşa hazırladıkları Arapça metin ve tercümeden oluşan ve Beydaba'ya ait olan ***Kelile ve Dimne*** adlı eserdir. Hindistan'da yazılan ve milâdî VI. asrında Nûşirevan'ın teşvikiyle Pehlevîce'ye ve Süryanîce'ye çevrildikten sonra Abdullah b. el-Mukaffa (ö.142/759) tarafından Pehlevî aslından Arapça'ya çevrilmiş olan ve bu Arapça tercümesinden Yunanca, Farsça, İbranice, Latince, İspanyolca, İtalyanca, Slavca, Türkçe, Almanca, İngilizce, Fransızca, Danimarkaca ve Felemenkçe gibi birçok dile nakledilen Kelîle ve Dimne adlı eserde çeşitli hayvan tiplemeleri üzerinden yansıtılan ve özellikle de hükümdarların toplumda adaleti tesis etmek için dikkat etmeleri gereken usûl ve esaslara ilişkin çeşitli mesajlar vardır. Aynı zamanda bu

---

[24] Karaman, Hayrettin &Topaloğlu, Bekir, *Arapça Okuma ve Eski Metinler Kitabı,* İstanbul: Ensar Neşriyat 2008.

[25] Karaman, Hayrettin& Topaloğlu, Bekir, *Arapça-Türkçe Yeni Kâmus,* İstanbul: Ensar Neşriyat 2015.

mesajlar sıradan halk için de aydınlatıcı mahiyette bazı bilgiler içermektedir. Kitabın konusu insanın, ailenin ve toplumun kemâle ermesi için gerekli olan amelî hikmettir. Bu eserde özellikle ailevî terbiye ile siyasî terbiyeye önem verilmiş ve başına buyruk yapılan hareketlerin insanlara çeşitli zararlar verebileceği üzerinde durulmuştur.

Kelâm İlmine Katkıları

Bekir Topaloğlu'nun ilim sevdası ona pek çok çalışmanın kapısını açmış, "bir ömür içine bu kadar eser sığar mı" dedirtecek kadar kıymetli eserlerin vücuda gelmesine imkân sağlamıştır. Sabahın erken saatlerinde Kur'an okuyarak başladığı mesaisinde zorunlu ihtiyaçlarını karşıladıktan sonra kalan zamanın neredeyse tamamını ilmî çalışmalara adaması ve lisansüstü eğitim sürecine dahil olan öğrencilerine de günde en az 12 saat ilimle meşgul olmayı tavsiye etmesi, ilim dışındaki başka uğraşılarla geçirilen zamanları kayıp olarak telakki etmesi onun ne ölçüde ilme bağlı olduğunu gösteren tespitlerdir.

Bekir Topaloğlu'nun büyük bir çoğunluğunu kelâm sahasında yazdığı eserlerin bereketi ve kıymeti, ona adanmış bir ömrün semereleridir. Hocamızın kaleme aldığı bu eserleri tanımak, onlardan istifade ederek gönül ve zihin dünyamızı aydınlatmak, kendisinden geriye kalan emanetleri sonraki nesillere taşımak biz öğrencileri için büyük bir görevdir. O bu anlamda üzerine düşen görevi fazlasıyla yerine getirmiş, hayatını bu kıymetleri oluşturmak, hem yaşadığı dönemde hem de kendisinden sonra gelen nesilleri aydınlatacak literatürler oluşturmakla geçirmiştir. Kelâm sahasında telif ettiği eserleri arasında, 1966 yılı başında mezun olduğu Yüksek İslam Enstitüsü'ne kelâm asistanı olduktan sonra Prof. Muhammed b. Tâvit et-Tancî idaresinde ***"İslam Kelâmcıları ve Filozoflarına Göre Allah'ın Varlığı: İsbât-ı Vâcip"***[26] adlı çalışmasını zikretmek gerekir. Daha sonra bir doktora tezi olarak kabul edilen bu eser, Diyanet İşleri Başkanlığı yayınları arasında basılmıştır. Sözkonusu çalışma, aynı zamanda Bekir Topaloğlu'nun akademik formatta yazdığı eserlerin ilki olma özelliğine de sahiptir. "Kelam ve İslam Düşüncesi Öğretim Üyeliği" ünvanını bu eseriyle elde eden Topaloğlu, kitabında dönemde İslam dünyasını ve Türkiye'yi tesir altına alan ve müslümanlar üzerindeki etkileri devam etmekte olan materyalistlerin ve pozitivistlerin irade sahibi bir yaratıcı kabul etmeden yaptıkları izahların

[26]Topaloğlu, *İslâm Kelamcılarına ve Filozoflarına Göre Allah'ın Varlığı (İsbât-ı Vâcib),* Ankara: DİB Yayınları 2012.

geçersizliği üzerinde durmuş, kör, cansız ve kaba tabiatın kendi kendisine varlık kazanıp varlığını devam ettirmesinin imkânsızlığını İslam filozofları ve kelamcılarından yapmış olduğu alıntılarla ortaya koymuştur.[27] Bu çalışmanın hem kelam ilmine katkı sağlayacağına, hem de müslüman toplumun ihtiyaçlarına cevap vereceğine olan inancını dile getirmeyi de ihmal etmemiştir. Burada kelamcıların ve İslam filozoflarının kullandığı hüdus, imkân, gaye-nizam, ihtira ve hikmet gibi Cenâb-ı Hakk'ın varlığını ispat eden delillere yer verdiği için eseri aynı zamanda İsbât-ı Vâcip adıyla da bilinmektedir. Bekir Topaloğlu'nun alandaki başarısı, çalışmalarının daha en başında olduğu yıllarda asistanlığını yaptığı Muhammed Tancî'nin dikkatindan kaçmamıştır. *İslâm Kelâmcıları ve Filozoflarına Göre Allah'ın Varlığı* adlı eseri hakkında düzenlediği raporunda Bekir Topaloğlu'nun kendi başına araştırma yapma ve sürdürme iktidarını, meseleleri kavrama derecesini, ilmî metodları idrak edip başka alanlara tatbik etme başarısını ve araştırma konusuyla ilgili malzemeleri bulup onlardan istifade etme kabiliyetini takdir ettikten sonra, onun isbât-ı vâcib gibi girift bir mevzuyu vuzuha kavuşturmasının bütün bu alanlardaki muvaffakiyetini ortaya koyduğunu ifade etmiş ve raporuna şunları eklemiştir: "*Araştırıcının, çeşitli görüş ve mezhepleri arz edişinde, aralarında mukayeseler yapışında ve onları tenkide tabi tutup sağlamlarını makbul olmayanlarından ayırdedişinde, onun, mevzuları anladığının ve ilmî metodu kavradığının delili mevcuttur. Topaloğlu'nun sahasındaki kaynaklara vâkıf olduğunu, çalışmalarını sürdürürken başvurduğu ve sayısı 275'i bulan muhtelif dillerde yazılmış ve bir çoğu matbu olmayan kaynaklarla bunlardan istifade ediş şekli göstermektedir. Buna çalışmalarının her sayfasında göze çarpan sabır, teenni ve ciddiyeti de ilâve etmek gereklidir. Bütün bunlardan dolayı araştırmasını kabul etmekte tereddüt göstermiyor ve sahibine müstakbel ilmî hayatında daha üstün başarılar diliyorum*".[28] Muhammed Tavît et-Tâncî'nin bu temennileri yerini bulmuş ve Bekir Topaloğlu o günden sonra daha büyük çalışmalara imza atma imkânına kavuşmuştur.

Bekir Topaloğlu'nun hayatı boyunca üstlendiği görev ve sorumluluklar ilimle ilgili olmuş, medresede, İmam-Hatip Lisesi'nde, İlahiyat Fakültesi ve İSAM gibi ilim yuvalarında sürdürdüğü hayatında akaid ve kelâm ilmi en önemli meşgalesi olmaya devam etmiştir. Bu ilmi 'bütün dinî ilimlerin temelini teşkil eden

---

[27]Topaloğlu, *a.g.e*, s. 11.

[28] et-Tancî, Muhammed b. Tâvît, "İslâm Kelâmcıları ve Filozoflarına Göre İsbât-ı Vâcib Hakkında Rapor", 1 Şubat 1971. (Bu rapor, Bekir Topaloğlu'nun *İslâm Kelamcılarına ve Filozoflarına Göre Allah'ın Varlığı İsbât-ı Vâcib* (Ankara: DİB Yayınları 2012) adlı eserinin Giriş bölümünde 11-16 sayfaları arasında yer almaktadır. Yukarıdaki notlar raporun son sayfasından alıntılanmıştır).

en şerefli ilim' olarak vasfetmesi[29] söz konusu ilimle olan yakınlığının nedenine ilişkin bir fikir vermektedir. Bu süre içinde telif ve tercüme eserler vücuda getirmiş, makaleler kaleme almış ve en önemlisi de Mâtürîdî'ye ait büyük bir külliyatın neşrini ve tercümesini gerçekleştirmiştir. Çalışmalarını özellikle Mâtürîdî mezhebi üzerinde yoğunlaştırmasının sebebine ilişkin de eserlerinde bazı ipuçları yakalamak mümkündür. Mesela bunların birinde *'Müslüman Türkler umumiyetle Fıkıhda Hanefiyye, Akaidde de Mâtürîdiyye mezhebini benimsemiştir... Ehl-i sünnet ilm-i kelâmının Eş'ariyye ve Mâtürîdiyye mektepleri arasında temelde bir ayrılık yoktur. Ancak Mâtürîdiyye ulemasının meydana getirdiği bunca kıymetli esere, yine Mâtürîdiyye ekolüne mensup olan kimselerin bigâne kalması ve Eş'ariyye mektebine bağlı kitaplara düşkünlük göstermesi için haklı bir sebep ve ma'kul bir izah bulmak kolay değildir"*[30] diyerek özellikle de Mâtürîdî ekolüne bağlı olmaya devam ettiklerini söyledikleri halde Mâtürîdî görüşleri geri plana iten kişilerin tutumunu kabul edemediğini göstermiştir. Bu itibarla Bekir Topaloğlu telif ettiği eserlerini Mâtürîdî kelâmı üzerinde yoğunlaştırmış, bu alandaki çalışmalarıyla bir Mâtürîdî kelamcısı olma misyonunu üstlenmiştir.

Bekir Topaloğlu'nun 1981 yılından itibaren İmam-Hatip Okulları, Yüksek İslâm Enstitüleri / İlâhiyat Fakülteleri'nde ve İlahiyat Fakültelerinde ders kitabı olarak okutulan ***"Kelam İlmine Giriş"***[31] adlı eseri, hükümler, deliller, metodlar, itikadî mezhepler, bid'atlar ve batıl mezheplerle alâkalı ilmî konuların akademik seviyede işlenmesinden oluşmaktadır. Topaloğlu, Türkçe ve Arapça olmak üzere iki kısımdan meydana gelen bu eserini Yüksek İslâm Enstitüsü'nde Öğretim Üyesi olduğu yıllarda kaleme almıştır. Asıl kitabı teşkil eden birinci kısımda, temel islâm bilimlerinden küllî olma özelliği arz eden akaid / kelam ve dolayısıyla İslâm mezhepleri konularına vâkıf olmak isteyen bir ilim yolcusunun bilmesi gereken hususları incelemiştir. Birinci kitapta (ana bölüm) "Umumî Bilgiler" başlığı altında bu ilmin tarihçesi aktarılmış, çeşitli tarifleri verilmiş ve başlangıçtan günümüze kadar kaleme alınan kaynaklar tanıtılmıştır. Bölümün devamında dinî ve aklî hükümler, aynı mahiyetteki deliller ve akaid konularının işlenmesi sırasında takip edilen metotlar ele alınmıştır.

İkinci ana bölüm itikadî mezheplere tahsis edilmiştir. Kitabın bu kısmında mezheplere ayrılmanın dinî hükmü hususunda bilgi verildikten sonra ehl-i sünnet

---

[29] Bkz. Nureddin es-Sâbûnî, *Mâtürîdiyye Akaidi* (Önsöz), s. 9.
[30] Sâbûnî, *Mâtürîdiyye Akaidi* (Önsöz) s. 10.
[31] Topaloğlu, *Kelâm ilmi Giriş,* İstanbul: Damla Yayınevi 1981.

(Selefiyye, Mâtürîdiyye, Eş'âriyye) ve ehl-i bid'at mezhepleri (Mu'tezile, Şîa, Bâtınıyye) üzerinde durulmuş, ardından dinî ve ilmî değerlendirmeler yapılmıştır. Birinci kitabın sonunda akaid ve İslâm mezhepleri alanında çeşitli müellifler tarafından yazılan beş önemli makale "Ekler" başlığı altında sunulmuştur. Kitabın son bölümüne Osmanlı-İran münasebetleri esnasında hazırlanan "Sünnî-Şiî İttifakına Doğru" bölümü ve *Lüm'atü'l-i'tikad*'ın arapçası ilave edilmiştir. Bu eserde özellikle kelâm ilminin başlangıcından itibaren geçirdiği dönemlerle her bir devri temsil eden kelamcıların tarihî sıralamaya uygun şekilde öne çıkan eserleriyle birlikte tanıtılması, kelam tarihine ve tarihi şahsiyetlerine ışık tutması bakımından önem arz etmektedir.

Bekir Topaloğlu, ***"Kelam Araştırmaları Üzerine Düşünceler"***[32] başlığını taşıyan bir başka eserinde, günümüz kelam çalışmalarında takip edilmesini gerekli gördüğü yöntemleri, kelamın kendi meseleleri açısından diğer İslâmî ilimlerle olan ilişkisini, kelam ilminin temel kaynakları ve yardımcı disiplinlerle olan münasebetini, bu alanda yapılacak olan çalışmalarda takip edilecek olan yöntemler ile önem verilmesi gereken konular hakkındaki kanaatlerini dile getirmiştir.[33] Topaloğlu burada, kelam ilminin konu ve gayesini gözönünde bulunduran bir tanımına olan ihtiyacı dile getirmiş ve bu kapsamda ilm-i kelamın *"Kelâm, İslâm dininin iman esaslarını ve amellere ilişkin temel ilkeleri naslardan hareketle belirleyen, onları nasların bütünlüğü çerçevesinde temellendirip aklî yöntemlerle destekleyen ve karşıt fikirleri eleştirip cevaplandıran bir ilimdir"* şeklinde tanımlanabileceğini ifade etmiştir.[34]

Bu tarifin daha önce yapılan kelâm tanımlarından farklılığı,[35] kelam ilminin inançla ilgili temel konusunu ifade ederken "iman esasları" ifadesiyle yetinmek suretiyle bu esasları belli bir kayıt ve sayıyla sınırlandırmaksızın genel bırakması ve yine iman esaslarının yanında "davranışlara ilişkin temel ilkeleri" de zikretmek

---

[32] Topaloğlu, *Kelâm Araştırmaları Üzerine Düşünceler,* s. 2.
[33] Bkz. *Kelâm İlmi Giriş,* s. 5-12.
[34] Topaloğlu, *Kelâm Araştırmaları Üzerine Düşünceler,* s. 5.
[35] Cürcanî'nin (ö. 816/1413) *et-Tarifât* adlı eserinde geçen ve daha sonraki tanımlara öncülük eden tarif şu şekildedir: *"Kelâm ilmi Allah'ın zât ve sıfatlarından, başlangıç ve sonuç (mebde ve meâd) itibariyle yaratılmışların (mümkinâtın) hallerinden İslâm kanunu üzere bahseden bir ilimdir".* (Seyyid Şerif Cürcani, *et-Tarifât,* Mısır 1283, s. 237) Kelâm ilminin konusuna göre yapıldığı görülen bu tanımının daha sonraki tanımlara kaynaklık ettiği görülür. (Örnek için bkz. İzmirli İsmail Hakkı, *Yeni İlm-i Kelâm,* İstanbul 1341, I, 3; Topaloğlu, *Kelâm İlmi Giriş,* İstanbul: Damla Yayınevi 1993, s. 48. Ömer Nasuhi Bilmen bu tanıma nübüvvet ve risâlete dair hususları da ilave ederek Peygamberliği de tanım içinde zikretmiştir (bkz. Topaloğlu, *Kelâm İlmi Giriş,* s. 48 ve dğrl).

suretiyle ibadet ve ahlâk kurallarıyla insanlar arası münasebetlerin de kelam ilminin konuları çerçevesine girdiğini vurgulamış bulunmasıdır. Böylelikle imanın sağlamlaşmasında önemli bir işleve sahip olan davranış ilkeleri de dinî hayattaki statüsüne kavuşmuş olmaktadır. Eserde kelam ilminin gayeleri arasında yukarıda zikredilen tanımla uyumlu şekilde "diğer İslamî ilimlere dayanak oluşturması" maddesine de yer vermiştir.[36] Yine kelam ilminin gayeleri arasında zikretmiş olduğu "Dinî Hayata Samimiyet ve Derinlik Kazandırması" başlığı altında, kelam ilminin Kur'an'a, sünnete ve Resûlüllah'ın hayatına dayanan kendine özgü bir gönül ve duygu yöntemine sahip olması gerektiğini ifade etmiştir.[37] Topaloğlu bu ifadeleriyle kelam ilminin bir eksiklik olarak kabul edilen ve tamamlanması icab eden bir yönüne dikkat çekmiş, kelamın salt bilgi ve rasyonel düşünceye dayanan bir ilim olmadığını, aynı zamanda imanın sahip olduğu işleve de uygun şekilde gönlü ve kalbi tatmin etmesi gereken bir üslup ve içeriğe sahip olması gerektiğine işarette bulunmuştur.

Bekir Topaloğlu'nun kelâm ilmine katkı sağlayan çalışmalarından biri de "***Kelam Terimleri Sözlüğü***"[38] adını taşıyan bir lügat denemesidir. Düşüncelerin ortak ifadeleri olan kavramlar, belli bir alan çalışmasında o alanı tanıtmada vazgeçilmez bir öneme sahiptirler. Bekir Topaloğlu ile İlyas Çelebi'nin müşterek çalışmasıyla hazırlanan bu sözlük, kelam sahasında öne çıkan kavramları tanıtma işlevinin yanında, aynı zamanda Kur'an ve sünnetten yapılan referansları öncelediği için kavramların delâletinden farklı anlaşılıp değerlendirilmesinin ve dolayısıyla da çarpıtılmasının veya içinin boşaltılmasının önüne geçme imkânı sunması açısından da büyük bir kıymet ifade etmektedir. Bu sözlük, kelam alanına girdiği kabul edilen veya başka ilim ve disiplinlere ait olmakla birlikte kelamı da ilgilendiren terimlerden meydana gelmiştir. Sözlükte kelimenin kök kalıbı ve mânasından hareketle terim anlamı verilmeye çalışılmış, muhtevası kısaca tanıtılmış, farklı görüş ve bakış açıları varsa onlara da temas edilip tercih ve değerlendirmeler yapılmıştır. İçinde yaklaşık 20.000 kavramın yer aldığı bu kılavuz eser, özellikle kendisini geliştirmek isteyen öğrencilerin alanda öne çıkan meseleleri kavramlar yoluyla tanımak ve kavram dünyasını geliştirmek için temel bir kılavuz özelliği arz etmektedir.

---

[36]*Kelâm Araştırmaları Üzerine Düşünceler*, s. 14.
[37]*Kelâm Araştırmaları Üzerine Düşünceler*, s. 14.
[38]Topaloğlu, *Kelâm Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: İSAM Yayınları 2010.

Bekir Topaloğlu'nun akaid ve kelam sahasını ilgilendiren eserlerinden biri de İlyas Çelebi ve Yusuf Şevki Yavuz ile birlikte hazırlamış olduğu ***"İslam'da İnanç Esasları"***[39] adlı eseridir. Din-İman-İslâm, Allah inancı, kader, Peygamberlik, ilahî kitaplar, melekler ve âhiret gibi temel inanç konularını ele alan bu eser, Allah'ın varlığı konusunda ortaya konan deliller yoluyla insanlara yaratıcıyı ve diğer tüm inanç esaslarını tanıtmayı, inanca dair hakiki ve gerçek bilgiyi insanlara ulaştırmayı amaçlamıştır. Özellikle tevhid ve şirk konusuyla ilgili izahlar yanında peygamberliğin temellendirilmesi ve Hz. Muhammed'le ilgili bilgilerin zengin ve kuşatıcı bir şekilde ve yer yer dikkat çeken âyetler ve sahih hadisler eşliğinde zenginleştirilerek ele alınıp incelendiği bu eser, ilahiyat fakültelerinde ders kitabı olarak da okutulmaktadır. Bekir Topaloğlu'nun yukarıda en son zikri geçen çalışmasının tamamlayıcısı mahiyetinde değerlendirilebilecek olan bir diğer eseri İSAM Yayınları arasında çıkan ***Allah İnancı***[40] adlı kitaptır. Eserde çeşitli dinlerde yer alan Allah inancı hakkında kısa bir bilgi verildikten sonra Allah'ın varlığı, birliği, isim ve sıfatlarının ayrı ayrı konu edildiği dört bölüm yer almıştır. Bu bölümlerde kâinatın yaratıcısı ve yöneticisinin varlığını ispatlamanın yöntemleri, O'nun birliği (Tevhid) ve birliğine zarar veren şirk konusu türleriyle birlikte işlenmiştir. Tevhid ve şirk konusunun detaylı şekilde ele alındığı görülen bu bölümde tevhid, öncelikle imanda tevhid, ve ibadette tevhid olmak üzere ikiye ayrılmış, ardından da imanda tevhid başlığı Allah'ın zatında, sıfatlarında ve fiillerinde tevhid şeklinde ayrı ayrı başlıklara tabi tutulmuş ve bu gruplandırmaya uygun olarak işlenmiştir. Şirk konusu da anlaşılmasını kolaylaştırmak üzere kendi içinde çeşitli tasniflere tabi tutulmuş, büyük şirk yanında gaybın bilinmesi ve günahsızlık iddiası ve iman ve ibadette gösterilen riya ve menfaat de şirke kapı aralayan unsurlar oldukları için bu başlık altında değerlendirilmiştir.[41] Bu konudan sonra, kendisine yönelip dua edeceğimiz yüce varlıkla iletişim kurmak için gerekli olan isimleri anlatılmıştır. Bu bölümde isimlerin sayısı ve tasnifi hakkında gerekli bilgiler verildikten sonra esmâ-i hüsnâ, zâtî isimler, kâinatı ilgilendiren isimler ve insanı ilgilendiren isimler olmak üzere üç ayrı başlık altında kaleme alınmıştır. Esmâ-i hüsnânın kısa kısa açıklamalarının da yer aldığı bu bölüm, rahmân ve rahîm isimlerini konu edinen bir okuma parçasıyla sonlandırılmıştır.[42] Son olarak da diğer inanç ve düşünce sistemleri karşısında

---

[39] Topaloğlu, Bekir, Yavuz, Yusuf Şevki, Çelebi, İlyas, *İslâm'da İnanç Esasları*, İstanbul: Çamlıca Yayınları 2011.
[40] Topaloğlu, *Allah İnancı*, İstanbul: İSAM Yayınları 2006.
[41] Bkz., *Allah İnancı*, s. 47-69.
[42] Bkz., *Allah İnancı*, s. 73-112.

İslâmiyet'in ulûhiyyet anlayışını belli bir sistem çerçevesinde dile getiren ilâhî sıfatlar tenzihî, haberî, sübutî ve fiilî sıfatlar olmak üzere dört ayrı kategoride ele alınıp incelenmiştir.[43]

Topaloğlu'nun kelam alanındaki çalışmaları içinde ***Mâtürîdiyye Akaidi***[44] adı altında istifadeye sunulan eserini de zikretmek gerekir. İçinde Mâtürîdiyye âlimlerinden Buhara'lı Nûreddin es-Sâbûnî'nin (ö. 580/1184) ***el-Bidâye fî usûli'd-dîn*** isimli kitabının tahkikli neşri ve tercümesinin yer aldığı bu eser, takdire şayan bir itina, dikkat ve titizlik gösterilerek yapıldığı hemen anlaşılan bir çalışma sonucunda okura kazandırılmıştır. Eserde Nureddin es-Sâbûnî'nin (ö. 580/1184) hayatı ve eserleri hakkında bilgi verildikten sonra *Bidâye*'nin neşre hazırlanmasında takip edilen metoda ilişkin bilgiler paylaşılmıştır. Ardından eserin muhtevasında yer alan konular çeşitli üst ve alt başlıklara ayrılarak bölümler halinde okuyucuya aktarılmıştır. Klasik kelâm kitaplarının hemen bütün konularını içerdiği dikkat çeken eserin dili sağlam, tertibi güzel, ifadesi gayet açıktır.[45]

Bekir Topaloğlu'nun kelam alanına yapmış olduğu en büyük hizmet, Mâtürîdî'nin günümüze ulaşan iki temel eserini titiz bir çalışma sonucunda kitlelerin istifadesine sunmuş olmasıdır. Topaloğlu, 2002 tarihli *Kitabü't-Tevhîd Tercümesi*'nin Önsöz'ünde bu eserle ilgili münasebetinin 35 yıllık bir geçmişe sahip olduğunu ifade etmiştir.[46] Bu tarihten itibaren vefat tarihi olan 2016 senesine kadar geçen zamanını da *Tevilatü'l-Kur'an* adlı eserin neşrine ayırdığı dikkate alındığında yaklaşık 50 yıl kadar süreyi Mâtürîdî araştırmalarıyla geçirdiği dikkat çeker. Bu süre içinde ***Kitâbü't-Tevhîd***'in hem tenkitli neşrini hem de tercümesini hazırlamaya muvaffak olmuş, ***Te'vilâtü'l-Kur'an*** adlı tefsir eserinin ise neşrini tamamlamasına rağmen tercümesinin tamamını bitirmeye ömrü vefa etmemiştir. *Te'vîlâtü'l-Kur'ân,* Mâtürîdî'nin günümüze intikal eden tefsire dair erken devir İslâm düşüncesi ürünlerinin en önemlilerindendir. Kitap, başta tefsir olmak üzere kelâm, mezhepler, fıkıh, usûl-i fıkıh gibi temel İslâmî ilimlerin yanı sıra İslâm dışı

---

[43]*Allah İnancı,* s. 119-137.

[44] Bkz. Nûreddin es-Sâbûnî, *Mâtürîdiyye Akaidi* (neşr ve tercüme: Bekir Topaloğlu), Ankara: Diyanet İşleri Başkalığı Yayınları 1995.

[45]*Bidâye*'de yer alan konular İlahiyyat, Nübüvvet, Kazâ-Kader ve İman bahisleri şeklinde dört bölüm başlığı altında gruplandırılmış olmakla birlikte, iman konuları içinde ayrıca büyük günah ve şefaat, kabir azabı, sual, amel defteri, mizan, sırat ve cennet-cehennem gibi pek çok ahiret konularına yer verildiğinden kelâmî konuların tamamının bu eserde yer aldığını söylemek yanlış olmayacaktır. (bkz. *Mâtürîdiyye Akaidi,* s. 161-178).

[46]Mâtürîdî, *Kitabü't-Tevhid Tercümesi,* Ankara: İSAM Yayınları 2002, s. XIII.

din ve mezheplere ilişkin değerli bilgiler de içerir. Eserin tamamı biri indeks olmak üzere 18 ciltten oluşmuştur. *Tevilat Tercümesi*'nin ilk iki cildi yayımlanmış, üçüncü ve dördüncü ciltleri de yayına hazır vaziyete geldikten sonra, Bekir Topaloğlu'nun *Te'vilâtü'l-Kur'ân*'ın tercümesini nihayete erdirmek için Rabbinden talep ettiği ömrü, bu sonucu görmeye vefa etmemiştir. Topaloğlu'nun tercümeyi gerçekleştirmek üzere hazırlamış olduğu ekip inşallah kendisinden sonra bu tercümenin tamamını gerçekleştirmeye muvaffak olacaktır. Mâtürîdî, Ebü'l-Hasan el-Eş'arî ile birlikte Ehl-i Sünnetin kelâm akîdesini sistemleştiren, Hz. Peygamber ve ashabının İslâm'ın temel konularına dair anlayışlarını savunup müslümanlar arasında yerleşmesine çaba gösteren, ayrıca Mu'tezile, Şîa ve benzeri fırkalarla aşırı görüşleri sebebiyle mücadele etmiş olan büyük bir İslâm âlimidir. Bu iki âlim akıl-nakil ilişkisindeki mutedil tutumları dolayısıyla dikkatleri çekmiş ve geniş kitleler tarafından kabul görmüştür. Mâtürîdî akaidi, özellikle akıl sahasına giren konularda naklin ışığı altında akla itimat etmiştir. Ebû Hanîfe çizgisinde Ebû Mansûr el-Mâtürîdî'ye nispetle kurulan Mâtürîdîyye mezhebi Müslümanların gönlünde yer etmiş olan bir ekoldür. Mâtürîdî'nin *Kitâbü't-Tevhîd*'i ve *Te'vilâtü'l-Kur'an* adlı eserleri bu ekolün temel kitaplarındandır. Buna rağmen söz konusu eserlerin yakın döneme gelinceye başta Mâtürîdîyye mensupları olmak üzere ilim adamları tarafından yeterince bilindiğini söylemek mümkün değilken, Bekir Topaloğlu hocanın gayretleriyle her ikisi de ilim dünyasına kazandırılmıştır. Topaloğlu'nun eserlerini özellikle Mâtürîdî ekolü üzerinde derinleştirme sebeplerine ilişkin birden fazla izahta bulunmak mümkündür. Bunlardan biri Mâtürîdî'nin İslam düşünce tarihi açısından büyük bir önem taşımasıdır. Bu önemini bütün Müslümanların önemli kısmını kendisine bağlayan bir mezhebin temsilcisi olması ve kendisinden sonra gelen pek çok âlimin ya doğrudan doğruya, ya da dolaylı olarak hocalığını yapmasından, tefsir, fıkıh usûlü ve kelam gibi alanlarda kıymetli eserler vücuda getirmesinden almaktadır.[47] İslam coğrafyasında oldukça güçlü bir etkiye sahip olan bu ekol temsilcisinin yıllar yılı ihmale uğramasının aslında büyük bir kayıp olduğuna inanan Topaloğlu,[48] Mâtürîdî odaklı çalışmalarına hız vermeyi aynı zamanda bir vefa borcu olarak telakki etmiştir.

Mâtürîdî'nin günümüze ulaşan bu iki temel eserinin Bekir Topaloğlu'nun öncülüğünde neşredilmesi Mâtürîdîlik hakkında yapılan çalışmalara ivme

---

[47] Bkz. Topaloğlu, *Kitâbü't-Tevhîd Tercümesi (Önsöz)*, s. XIII.
[48] Topaloğlu, *Kitâbü't-Tevhîd Tercümesi (Önsöz)*, s. XIV.

kazandırmış, bu da Mâtürîdî'nin İslâm dünyasında daha fazla tanınmasına imkân sağlamıştır. Topaloğlu Muhammed Aruçi ile birlikte ***Kitâbü'Tevhîd*** adlı eserin neşrini yaparken, metnin doğru şekilde anlaşılabilmesi için gramer hatalarını düzeltmiş, yer yer köşeli parantez içinde metnin anlaşılmasına katkı sağlamak üzere çeşitli eklemeler yapmış, dipnotlara müellifin maksadını anlatan açıklama cümleleri koymuş, yazma nüshaya ait bazı sayfaların kenarında bulunan ve kime ait olduğu bilinmeyen notlar, metnin anlaşılmasına katkı sağlamak üzere dipnotlara aktarılmıştır.[49] Bütün bu incelikler dikkate alındığında bu çalışmanın oldukça başarılı bir neşir olduğu, dikkatli ve emek mahsulü titiz bir mesainin ürünü olduğu dikkatlerden kaçmayacaktır. *Kitabü't-Tevhid* metni anlaşılması oldukça zor ve uzun cümlelerden oluşmasına rağmen, Topaloğlu tarafından yapılan tercümede her kelime özenle seçilmiş, kullanılan dil ve üslup gayet açık ve anlaşılır bir özellik arz etmiştir.[50] Hocayı böylesine hummalı bir çalışmaya iten güçlü Saikler arasında belki de en önemlisi, Topaloğlu'nun Mâtürîdî'nin eserlerini neşretme gibi oldukça zor bir işe talip olmasına rağmen bunu nihayete erdirme konusunda göstermiş olduğu azim ve kararlılıktır. Onun Türkçe ve Arapça'ya olan hakimiyeti ve aynı zamanda İslamî ilimlerde kendisini yetiştirmiş olması bir nebze işini kolaylaştırsa da, bunları disiplinli ve gayretli bir çalışmaya dönüştürmeden nihayete ulaşması mümkün olmayacaktı. *Kitâbü't-Tevhîd Tercümesi*'nin Önsöz'üne bizzat kendisi tarafından düşülen şu kayıtlar, onun bu konuda nasıl bir hissiyata sahip olduğunu gözler önüne sermektedir: "*Kitâbü't-Tevhîd'i anlama, ilmî neşrini yapma ve tercümesini gerçekleştirme yolunda hissettiğim karşı durulmaz arzuyu Allah'ın bir lütfu olarak kabul ediyorum. Bu duygunun tesiriyle verdiğim uzun ve yoğun mesai ve çektiğim zahmetlerden ötürü içimde hiç bir sıkıntı duymadım. Aynı heyecanı Mâtürîdî'nin Te'vilâtü'l-Kur'an adlı eseri hakkında da taşımaktayım.*"[51]

Hayatı boyunca yapmış olduğu bütün bu çalışmalar, ilmî disiplin ve titizlik içinde pek çok çalışmaya atmış olduğu imzalar ve yetiştirmek için adeta ilmik ilmik dokuyarak şekillendirdiği öğrenciler Bekir Topaloğlu'dan geriye kalan bakiyeler olmuştur. Bunlar bize göstermiştir ki, o hiçbir zaman makam, şan ve şöhret gibi bireysel kaygılar taşımamış, bunun çok daha ötesine geçerek toplumun

---

[49]Topaloğlu, Bekir, *Kitâbü't-Tevhîd Tercümesi (Önsöz)*, s. XV.

[50]*Kitâbü't-Tevhîd Tercümesi* hakkında geniş bilgi için bkz. Emine Öğük (Yarımbaş), "Ebû Mansûr el-Mâtürîdî'nin *Kitâbü't-Tevhid*'i ve Türkçe Tercümesi Üzerine Bir Değerlendirme", *Kelam Araştırmaları* 1:2 (2003), s. 175-179.

[51]Topaloğlu, Bekir, *Kitâbü't-Tevhîd Tercümesi (Önsöz)*, s. XVI.

geleceğini şekillendirecek bir nesil yetiştirme gayret ve çabasını devam ettirmiştir.[52]

Sonuç Yerine

İslâmî İlimler ve özellikle de İlm-i Kelâm sahâsındaki fikir ve irşadları yanında zengin kütüphanesi, engin bilgisi ve değerli tecrübelerinden ziyadesiyle istifade ettiğimiz ve kendisini her zaman rahmetle anmaya devam edeceğimiz muhterem Bekir Topaloğlu hocamızla bizi buluşturan Rabbimize hamdederken, rahmet-i rahmana kavuşan hocamızın bizlere teslim etmiş olduğu kutlu emaneti taşımak için Allah'tan güç ve kudret niyaz ederiz. Bekir Hocamız *"Nesillerin El Kitabı"* adlı eserinin arka kapak sayfası notunda bu emanetin omuzlarımıza ne kadar büyük sorumluluklar yüklediğini çok veciz ifade etmiş ve şöyle demiştir: *"Sen, gaye arkadaşım, hısımlığın ve nesep yakınlığının da ötesinde telakki ettiğim asıl kardeşim!.. İlmin ve imanın, kafasını ve gönlünü imar ettiği sen, İslâm hakikatini tadan ve başkalarına da tattırmayı şiar edinen ideal insan sen!.. Ben diyorum ki sen çok, pek çok sorumlusun ve eğer bunu idrak ediyorsan büyük, hem de pek büyüksün! Bu sorumluluk ile bu idrak daima yanyana bulunduğu ve birbirinin âmili olduğu takdirde sen dünyada da âhirette de mutlusun.* [53]Bu kutlu sona ulaşmak arzusu ve niyazıyla makalemi tamamlarken metnimin sonuna yine onun ***6-7 Aralık 2003* tarihinde *"İmam Hatip Liselerinde Eğitim ve Öğretim" Çalışma Toplantısı'***nda dile getirmiş olduğu bir tebliğinden alıntıladığım ve memleket olarak zor ve buhranlı dönemler geçirdiğimiz bu günlerde büyük bir anlam ve öneme sahip olduğuna inandığım şu görüşlerini eklemek istiyorum:

---

[52] İsmail Kara'nın Bekir Topaloğlu'nun vefatının ardından kayda geçirmiş olduğu şu sözler beraberindekilerle birlikte "örnek bir nesil yetiştirme" konusundaki azim ve kararlılığını gözler önüne sermektedir: *"Onun sessiz sedasız göçmesiyle İmam Hatip Okulları neslinin ilk sağlam sacayağı kırıldı demek mübalağalı olmayacak sanırım. Bekir Topaloğlu, Hayrettin Karaman ve Tayyar Altıkulaç üçlüsünün etrafında, onları 12'ye tamamlayan yakın bir müttefikler (rivayetlere göre yeminliler) halkası vardı, onların etrafında da muhlis ve muhiplerden oluşan birkaç hâle daha. Dış ve yan halkalarda ise daha büyük bir kalabalık… Bir İmam Hatip camiasının yakın- uzak halkaları ve bunun hissiyatı. Onların severek kullandıkları ifade ile bir "Nesil", hatta "Altın Nesil". Ama üçlünün statüsü ve itibarı hep ayrı oldu, farklı kaldı. Yükleri ve vazifeleri, tahammülleri ve dayanıklılıkları da öyle idi, öyle oldu. Aslında biraz da memleketlerinden kaynaklanan farklı mizaçlara, farklı önceliklere, farklı özelliklere sahiptiler (biri Oflu, biri Erzurumlu/Çorumlu, biri Kastamonulu), ihtisas alanı olarak da vazife taksimi yaparcasına farklı ilimleri seçmişlerdi. Bu farklılıklarını müsbet istikamette kullandılar ve birbirlerini tamamladılar. Başardıklarının tek tek kendilerinkinden büyük oluşunun sebebi de bu.* (İsmail Kara, "Bekir Topaloğlu Hoca İçin Rahmet Kayıtları", *Derin Tarih,* Nisan 2016, sy. 49).

[53]Topaloğlu, Bekir, *Nesillerin El Kitabı,* İstanbul: Ensar Neşriyat 2010 (Dış kapak sayfası notu).

"Ben, İmam Hatip Liselerinin ülkemize ne kazandırdığı ve şu anda ne durumda bulunduğu konusunda birkaç şey söylemek istiyorum. Benim dikkat ettiğim bir nokta var: Ülkemizde devletle yani yönetenlerle yönetilenler arasında büyük bir kopukluk var. İnsanımız kendilerini yöneten kişilerin vaz' ettiği kanunlara, koydukları mevzuata uymayı, devletin malına saygı göstermeyi, devletin yaşaması için gerekli olan hususlara riayet etmeyi ihmal ediyor.

…

Yönetenlerle yönetilenler arasındaki uçurumun kalkması gerekmektedir. Bunun kalkabileceği, daha güzel münasebetlerin kurulabileceği son yıllarda başka problemler ortaya çıktı. En azından bir duraklama oldu, bazı yerlerde gerilemeler de oldu ve gerginlikler ortaya çıktı.

İkinci husus, İmam-Hatip nesli ülkemizde din anlayışında, İslâm'ı anlama ve uygulama hususunda yeni bir tecrübe getirmiştir, ancak bu tam başarılı olamamıştır… Şahsen İmam-Hatip Lisesine gelip girmeden önce eski medreselerde okumuş biriyim. Hafızlık yaptım, ulûm-i diniyyeden icazet aldım o günkü şartlara göre. Sonra geldim sözü edilen okullara intisap ettim, bugüne kadar geldim. Binaenaleyh hem medreseli hem mektepliyim. İki kesimin de düşüncesine vâkıf oldum. Hissettim, yaşadım.

Benim kanaatime göre Türkiye'deki örgün din eğitim-öğretimi İslâm anlayışında epeyce bir değişiklik meydana getirmiştir, müspet bir değişiklik. Bizim İslam anlayışımızın hayata yansıyıp kurumlaşmasının üzerinden on asır geçmiştir… On asırdan bu yana İslâm inanç anlayışının, bilhassa hukukun, tasavvufun, mutlaka geliştirilmesi gerekirdi. Günün şartlarına, coğrafyasına adapte edilmesi gerekirdi, ama yapılmadı. Olduğu gibi kaldı. Buna el uzatan İmam-Hatip nesli olmuştur. Ancak bu henüz tam mânasıyla başarılı olamamıştır…

Ancak yeni anlayışın uygulamaya aktarılmasının önünde içte ve dışta engeller mevcuttur. Kanaatime göre İslâm dinini dünyaya sunmak, evrensel bir din olduğunu ispat etmek ve yaşatabilmek için mutlaka din anlayışımızda gelişmelerin meydana gelmesi gerekmektedir. Bu reform mânasına gelmez. Kelâm, İslâm hukuku, hadis, tefsir ve tasavvuf anlayışı ve sunuluşunda mutlaka gelişmelerin kaydedilmesi, yer yer değişikliklerin yapılması gerekmektedir. İlk müctehid âlimler, ilk muhaddisler, ilk müfessirler hangi yetkileri kullanarak kendilerine göre anlayışlar vazetmişlerse, biz de o yetkileri bu gün

kullanmak mecburiyetindeyiz. Bu yetkileri kullanarak bazen onların görüşlerini benimser, bazen değiştiririz.

Zannediyorum Tayyar Bey'di, Tayyar Altıkulaç; "Din anlayışımızın, ulema tarafından vaz' edilen bazı yöntemlerin yeniden tartışılması gerekir" demişti. Evet, bunun yapılması zaruret halini almıştır. Ve zannediyorum ki bu işi Türkiye kadar başarabilecek başka bir İslâm ülkesi de yoktur. Türkiye'nin bu noktada bir şansı vardır, epeyce de mesafe almıştır. Türkiye dünyaya açılmıştır. Yeter ki İmam-Hatip ve ilâhiyat mezunları bu konuda samimi ve dürüst davransın, Allah rızası için gayret sarf etsinler.

….

Bu arada siyasi amaçlar da güdülmüş. Şu anda üniversiteler de, şurada burada, ilçelerde açılan fakülte ve yüksek okullarında da var bu amaç: Her yeri bir tür nimetten istifade ettirmek. Siyaset yapanların bir kısmı her şeyi kendi yararı için kullanabilir. Bunu şaşkınlıkla karşılamamak gerekir. Önemli olan kendi başına bırakmak, ihmal etmek, dışlamak suretiyle bu müesseseleri istismar edecek olanların eline terk etmemektir. Önemli olan budur. Sayın başkanımız -şu anda aramızda yok- "dinsel" dedi, dini mânasında, ben de o kelimeyi kullanacağım. İnsanın yaratılışında dinsel duygu çok güçlüdür.Dinî müesseseler ülkemizin müesseseleridir, mutlaka olmalıdır. Ama onları dışlamadan, ihmal etmeden, kendi haline terk etmeden. Kendi haline terk etmek şöyle dursun, karşılarına geçip tahribat yapmadan. İmam-Hatip nesline karşı bir tavır var ülkede: Yazılar, çiziler var, karalamalar, engellemeler...

Bu mücadelede, aziz dinleyenlerim, Türkiye'deki azınlık-çoğunluk mücadelesi tabanı var kanaatimce. Türkiye'de %80 lik bir çoğunluk var. Bu genelde Anadolu insanıdır, kırsal alanın insanı. Bir de %20 lik bir azınlık. Bu, eskiden beri gelen bir anlayıştır; babalar, dedeler ölmüşse oğulları, torunları devam ettiriyor aynı anlayışı. Bu ülkenin iktisadî, siyasî vs. imkânlarının daima kendileri, yakınları ve taraftarları arasında bölüştürülmesini düşünen bir azınlık. Son yıllarda demokratik gelişme, refah seviyesinin yükselmesi, büyük şehirlerin Anadolu'dan gelen insanlarla doldurulması sonucunda çoğunluğun da bu pastadan istifade etme durumu ortaya çıktı. Türkiye'de bu mânada büyük bir mücadele var kanaatime göre. Bu mücadele çerçevesinde İmam-Hatip Liseleri ve İlâhiyat Fakültelerinde kontenjan kısıtlaması, kız öğrencilerin okumasına engel olunması gibi gayri hukukî uygulamalar sözkonusu. Bu tür davranışların arka planında şuurlu veya şuuraltındaki iticilerle büyük bir çoğunluğa karşı bir azınlık direnişi yatar. Ama ben şunu söyleyeyim: Hiçbir ülkede herhangi bir anlayış, herhangi bir yönetim ve bir baskı odağı

halkının %80' ine karşı uzun zaman direniş gösteremez. Bunun en büyük örneği -önce konuşan arkadaşlarımızın da beyan ettikleri gibi- Rusya'dır. Ben ülkemizi Rusya'ya benzetmiyorum, teşbih için söylemiyorum ama bu çarpıcı bir örnektir.

Sonuç olarak, efendim, yönetenlerle yönetilenler arasındaki diyalogun kurulması, kurulmuş olanın geliştirilip devam ettirilmesi, din anlayışındaki gelişmelerin sürdürülmesi ve ülkemiz insanının çoğunluğunun arzularının gerçekleştirilebilmesi için İmam-Hatip Liseleri ile İlâhiyat Fakültelerinin geliştirilerek devam etmesinin gerekli olduğu yolundaki kanaatimi arz ediyorum. Saygılarımı sunuyorum."[54]

Kaynaklar

Çelebi, İlyas, "Bekir Topaloğlu: Kur'an ve Kelam Araştırmalarına Adanmış Bir Ömür", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* 27, 2004/2, s. 5-24.

Karaman, Hayrettin & Topaloğlu, Bekir, *Arapça Okuma ve Eski Metinler Kitabı,* İstanbul: Ensar Neşriyat 2008.

_____, *Arapça-Türkçe Yeni Kâmus,* İstanbul: Ensar Neşriyat 2015.

Mâtürîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Mahmûd el-Mâtürîdî, *Kitabü't-Tevhid* (nşr. Bekir Topaloğlu ve Muhammed Aruçi), Ankara 2003.

Nureddin es-Sâbûnî, *Mâtürîdiyye Akaidi* (neşr ve tercüme: Bekir Topaloğlu), Ankara: Diyanet İşleri Başkalığı Yayınları 1995.

Öğük (Yarımbaş), Emine, "Ebû Mansûr el-Mâtürîdî'nin *Kitâbü't-Tevhid'*i ve Türkçe Tercümesi Üzerine Bir Değerlendirme", *Kelam Araştırmaları,* 1:2 (2003), s. 175-179.

Tancî, Muhammed b. Tâvît et-Tancî,"İslâm Kelâmcıları ve Filozoflarına Göre İsbât-ı Vâcib Hakkında Rapor", 1 Şubat 1971 (Bekir Topaloğlu, *İslâm Kelamcılarına ve Filozoflarına Göre Allah'ın Varlığı İsbât-ı Vâcib* (Ankara: DİB Yayınları 2012, s. 11-16 içinde).

Tanıkların Dilinden Cumhuriyet Döneminde Din Eğitimi ve Dini Hayat (Edt. Mustafa Öcal) İstanbul: Ensar Neşriyat 2008.

Topaloğlu, Bekir, *Kitâbü't-Tevhîd Tercümesi,* Ankara: İSAM Yayınları 2002.

_____, *Nesillerin El Kitabı,* İstanbul: Ensar Neşriyat 2010.

_____, Yavuz, Yusuf Şevki, Çelebi, İlyas, *İslâm'da İnanç Esasları,* İstanbul: Çamlıca Yayınları 2011.

_____, *Allah İnancı,* İstanbul: İSAM Yayınları 2006.

[54] *"İmam Hatip Liselerinde Eğitim ve Öğretim" Çalışma Toplantısı"*, 6-7 Aralık 2003.

_____, Çelebi, İlyas, *Kelâm Terimleri Sözlüğü,* İstanbul: İSAM Yayınları 2010.

_____, *Dinî Sohbetler,* İstanbul: Ensar Neşriyat 1970.

_____, *İslâm Kelamcılarına ve Filozoflarına Göre Allah'ın Varlığı (İsbât-ı Vâcib),* Ankara: DİB Yayınları 2012.

_____, *İslâm Tarihinden Yapraklar,* İstanbul: Ensar Neşriyat 2010.

_____, *İslâm Tasavvufu Üzerine,* İstanbul: Damla Yayınevi 2002.

_____, *İslâm'da Kadın,* İstanbul: Rağbet Yayınları 2001.

_____, *Kelâm Araştırmaları Üzerine Düşünceler*, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları 2004.

_____, *Kelâm ilmi Giriş,* İstanbul: Damla Yayınevi 1981.

_____, *Kur'an'da Evrensel Mesajlar,* İstanbul: Ensar Neşriyat 2006.

____, "Muhammed" (Dindeki Yeri), *DİA* 2005, XXX, s. 439-441.

_____, "İstanbul Yüksek İslâm Enst. Adına Merasime Katılan Bekir Topaloğlu'nun Konuşması", *İslâm'ın İlk Emri Oku,* Aralık 1962, II, sy. 21, s. 20.

_____, "Yüksek İslâm Enst.'den Birincilikle Mezun Olan Bekir Topaloğlu'nun Konuşması", *İslâm'ın İlk Emri Oku,* Ağustos 1963, III, sy. 28, s. 7